

O'SMIRLAR IJODIY FAOLIYATINING ILMIY-NAZARIY TADQIQOTLARI TAHLILI

Z.N.Botirov¹

Mas'ul muallif: Botirov Zoir
Nuriddin o'g'li, Termiz davlat
universiteti o'qituvchisi.

e-mail: E-mail:
botirovzairbek3@gmail.com

Accepted: 08 Avgust 2026

Published: 08 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the
author(s). Licensee Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Botirov, Z. N.
O'SMIRLAR IJODIY
FAOLIYATINING ILMIY-NAZARIY
TADQIQOTLARI TAHLILI / Z. N.
Botirov // Buxoro xalqaro
universiteti ilmiy axborotnomasi.
— 2026. — T. 7, № 1. — B.
241–244.

1. Termiz davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlar ijodiy faoliyatining ilmiy-nazariy tadqiqotlari tahlili amalga oshirilgan. Jahonda va mamlakatimizda yoshlarning aqliy salohiyatini oshirishga, ijodiy faolligini rivojlantirishga talabning ortib borayotganligi, o'smirlarning ijodiy faolligini shaxsiy rivojlanishda hal qiluvchi omil sifatida belgilanayotganligi haqidagi ma'lumotlarni bayon etishga bag'ishlangan. O'smirlar ijodiy faoliyatini o'rganishning asosiy psixologik yondoshuvlari jumladan, psixologik yondashuv: pedagogik-psixologik yondashuv: o'smirlarning faoliyatiga asoslangan yondashuvlarning mazmuni shuningdek, o'smirlik davrida ijodkorlikni rivojlantirishning xususiyatlari keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'smir, ijodkorlik. Ijodiy faollik, qulay davr, psixologik yondashuv, o'zini namoyon etish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv.

АНАЛИЗ НАУЧНЫХ И ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДРОСТКОВ

Аннотация. В данной статье анализируются научные и теоретические исследования творческой деятельности подростков. Она посвящена представлению информации о растущей потребности в повышении умственного потенциала молодежи в мире и в нашей стране, развитии их творческой деятельности, а также выявлению творческой деятельности подростков как решающего фактора личностного развития. Широко освещены основные психологические подходы к изучению творческой деятельности подростков, включая психологический подход: педагогико-психологический подход: содержание подходов, основанных на деятельности подростков, а также особенности развития творчества в подростковом возрасте.

Ключевые слова: Подростковый возраст, творчество, творческая деятельность, сензитивный период, психологический подход, самовыражение, личностно-ориентированный подход.

ANALYSIS OF SCIENTIFIC AND THEORETICAL RESEARCH ON ADOLESCENT CREATIVE ACTIVITIES

Abstract. This article analyzes scientific and theoretical studies of adolescent creative activity. It presents information on the growing need to enhance the intellectual potential of young people worldwide and in our country, to develop their creative activity, and to identify adolescent creative activity as a decisive factor in personal development. The main psychological approaches to studying adolescent creative activity are comprehensively covered, including the psychological approach: the pedagogical-psychological approach: the content of approaches based on adolescent activity, and the characteristics of creativity development in adolescence.

Keywords: Adolescence, creativity, creative activity, sensitive period, psychological approach, self-expression, personality-oriented approach.

Jahonda YUNESKO ning XXI asrni «Ta'lim asri» deb e'lon qilishi jamiyat taraqqiyotida bilim, fan, madaniyat va intellektual rivojlanishni ta'minlash yuqori ahamiyatga ega etib belgilanganligi, bu borada YUNESKO ta'lim jarayonidagi: «bilish uchun o'rganish, malakaga ega bo'lish uchun o'rganish, hayot kechirishni o'rganish va birga yashashni o'rganish» kabi to'rt asosiy jihatni ajratib ko'rsatib berganligi dolzarblik kasb etmoqda. Hozirgi zamon kishisining kommunikatsion imkoniyatlarini takomillashtirish bo'yicha doimiy izlanishlarni olib borish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu tufayli, o'smirlar ijodiy faoliyati jarayonida kommunikativ ko'nikmalar shakllanishi shaxsining ijtimoiy adaptatsiyasining muhim omili sifatidagi ahamiyatini ilmiy tadqiq etish muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'smirlikni inson olamga oqilona munosabat namoyon bo'ladigan yosh deb hisoblanishi tufayli, bu davrda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor zarurligi kabilar mazkur muammoni tadqiq etishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Jahon oliy ta'lim tashkilotlari va ilmiy-amaliy markazlarida o'smirlarda kommunikativ qiyinchiliklar paydo bo'lishini o'tish davri bilan bog'lab, ularning bola emas, lekin hali katta ham emasligi bilan bog'lab, o'smirlar xulqida, oldindan belgilab

bo'lmaydigan darajadagi psixologik xususiyatlarni namoyon etishi boshqa narsalar qatori muloqot jarayoniga ham ta'sir qilishi, bugungi globallashuv jarayonlari keskinlashayotgan vaziyatda kommunikativ yuksalishning roli nihoyatda oshib borayotganligi, kommunikativ ko'nikmalar rivojlanishiida eng qulay davr ko'proq o'smirlikka to'g'ri kelishi e'tirof etiladi. Zamonaviy jamiyat yuqori kommunikativ ko'nikmalar, ijtimoiy moslashuvchan, faoliyat va o'zaro munosabatlarda konstruktiv hamkorlikka qodir kishilarga har qachongida ham muhtojdir. Shaxs ijtimoiylashuvning eng muhim komponenti sifatida o'smirlarning ijodiy faoliyatida kommunikativ ko'nikmalar shakllanishi avvalo, zarur darajada bilimlarini egallashi, ijodiy rivojlanishi bilan bir qatorda, ularning kommunikativ, axloqiy sifatlarini rivojlantirishda ilmiy asoslangan usullardan foydalanib, empirik tadqiqotlarni olib borish zaruratini yuzaga keltiradi.

Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda yoshlarning ijodiy faoliyatini yuksaltirish, kommunikativ va boshqa shaxsiy sifatlarini mustahkamlash mamlakat mustaqil taraqqiyotiga xizmat qilishi belgilanib, bu borada zarur huquqiy-me'yoriy asoslari yaratildi: «...yoshlarni jismonan sog'lom, ma'naviy yetuk insonlar etib tarbiyalash, ilmiy va ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish, huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilish hamda mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik, ijtimoiy va iqtisodiy islohotlarga faol jalb qilishdan iborat» vazifasi bajarish, yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ko'nikmalarni takomillashtirish muammosi qo'yilishi, bevosita o'smirlar ijodiy faoliyatini rivojlantirish shaxs barkamolligi omili sifatida ilmiy-amaliy tadqiq etishga bo'lgan talab kuchayib borishi tufayli, mazkur jarayonlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ilmiy va nazariy tadqiqotlar (2021–2026) o'smirlarning ijodiy faolligini shaxsiy rivojlanishda hal qiluvchi omil sifatida belgilaydi, bu refleksiv fikrlash va tasavvurni rivojlantirishga asoslanganligi e'tirof etilib, asosiy xususiyatlarga yuqori kognitiv faollik, mavhum fikrlashga o'tish va o'zini o'zi anglash kabilarni kiritish mumkin. O'smirlarda qobiliyatlarning samarali rivojlanishi loyihaga asoslangan faoliyat, teatrlashtirilgan tomoshalar va yoshga bog'liq psixologik o'zgarishlarni hisobga oladigan interaktiv usullar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston psixolog olimlaridan M.G.Davletshin, Sh.R.Barotov, A.M.Jabborov, V.M.Karimova, Z.T.Nishanova, N.S.Safoev, M.I.Salaxutdinova, D.A.Sobirova, G.B.Shoumarov, E.G.G'oziev, pedagog olimlardan B.R.Adizov, G.N.Ibragimova, O.Q.Musaev, Ch.T.Shokirova va boshqalar tomonidan shaxsda ijodkorlik, ijodiy faoliyat, muloqot ko'nikmalari, kommunikativ qobiliyat va unga ta'sir qiluvchi psixologik omillar tadqiq qilingan.

Ilmiy va nazariy tadqiqotlar tahlili o'smir yoshdagi bolalarda ijodiy faollik shaxs rivojlanishining yetakchi mexanizmi hisoblanib, reproduktiv fikrlashdan priduktiv fikrlash jarayonlariga o'tish, yuqori darajadagi faollik, o'zini anglashdagi yuksalish va individualligini namoyon etishga intilish bilan karakterlanishini ko'rsatmoqda. Bu boradagi psixologik tadqiqotlar ijtimoiy muhit, ta'limdagi yangiliklar va o'smirlarning turli yo'nalishlarda ijodiy izlanishlarga psixologik tayyorgarligiga e'tibor qaratish muhim ekanligini e'tirof etmoqda-ki, ijodkorlik, shaxsiy xususiyat sifatida, o'smirning kommunikativ va ixtiyoriy salohiyati parametrlari, masalan, empatiya, do'stona munosabat, tanqidga sezgirlik, ekstroverziya, nevrozizm, ichkilikbozlik, o'ziga ishonch va motivatsion yo'nalish bilan chambarchas bog'liq.[3]

Ushbu yo'nalishda juda ko'p tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bir qator asosiy nazariy yondashuvlar shakllanganligi ta'kidlanadi. Tadqiqot ishimiz aynan o'smirlar ijodiy faoliyatida kommunikativ ko'nikmalar shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'rganishga qaratilganligi bois, mazkur yondashuvlarning psixologik mohiyatini tahlil qilishni lozim deb topdik.

Jadval-1

O'smirlar ijodiy faoliyatini o'rganishning asosiy yondashuvlari

No	Asosiy yondashuvlar	Asosiy yondashuvlarning mazmuni
1.	Psixologik yondashuv:	Ushbu yo'nalishda o'smirlarda nazariy refleksiv fikrlashni rivojlantirishga, ularni emotsional, motivatsion rivojlanishlari orqali ijodiy faoliyatni rivojlantirishga ko'proq e'tibor qaratiladi.
2.	Kognitiv yondashuv:	O'smirning ijodiy faolligi aql-zakovatning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, g'oyalarni shakllantirish qobiliyati, moslashuvchan fikrlash va hayotiy tajribani qo'llash va muammolarni aniqlash qobiliyati mavjudligini e'tirof etadi. Kognitiv psixologik tadqiqotlar ko'rsatishicha, ijodiy fikrlash o'smirning ta'lim va kognitiv faoliyat tizimiga integratsiyalashuvi orqali rivojlanadi.
3.	Shaxsiga yo'naltirilgan yondashuv:	Vazkur yondashuvda ijodkorlik emotsional-irodaviy soha bilan chambarchas bog'liqligi ta'kidlanadi va o'smirlar o'z-o'zini hurmat qilishning keskin o'zgarishi, "daho" dan "o'rtacha" gacha, emotsionallikning kuchayishi, mustaqillik va tavakkalchilikka intilish bilan tavsiflanadi.
4.	Pedagogik-psixologik yondashuv:	Mazkur yo'nalish esa, o'smirlarda ijodkorlik moslashish va o'rganish vositasi sifatida ko'rib chiqadi, bunda o'smirlarni asosan

No	Asosiy yondoshuvlar	Asosiy yondoshuvlarning mazmuni
		darsdan tashqari mashg'ulotlar, turli o'yinlar, teatrlashtirilgan spektakllar, interaktiv usullar va loyihaga asoslangan faoliyatiga asosiy urg'u beriladi.
5.	O'smirlarning faoliyatiga asoslangan yondashuv:	Ushbu yondashuv o'smirlar ijodkorligini muayyan tamoyillarga muvofiq noyob mahsulotni yoki g'oyani mustaqil yaratish orqali rivojlanadigan ajralmas xususiyat deb qaraydi.

Bizning nazarimizda o'smirlar ijodiy faoliyatini o'rganishning asosiy yondoshuvlar o'smirlar ijodiy faoliyatini tavsiflash va ularni shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini tushuntirib berishga xizmat qiladi. Jumladan, o'smirlar ijodkorligiga psixologik yondashuvda o'smirlarning uni o'zini ifoda etishga intilishlari, ijtimoiylashish va shaxsiy rivojlanish mexanizmi sifatida ko'rib chiqib, uni divergent fikrlashga ya'ni muammoning bir nechta yechimlarni izlashga qaratilgan aqliy failiyat ekanligi asoslanadi va bunda asosiy omillar sifatida yuqori darajadagi kognitiv motivatsiya, emotsional faollikning ortishi, tengdoshlar tomonidan e'tirofga bo'lgan yuqori ehtiyoj va akademik vazifalardan noyob mahsulot yaratishga o'tish kabilardan iborat ekanligi ta'kidlanadi.

Psixologik yondashuvning asosiy jihatlari: kognitiv jihati; shaxsiy psixologik jihati; ijtimoiy jihati; Yoshga bog'liq xususiyatlardan iborat bo'lib, uning kognitiv jihati divergent fikrlashni rivojlantirish, standart fikrlash, qoliplardan chetga chiqish, original g'oyalarni yaratish qobiliyatini ifodalaydi. Bu borada o'smirlar yuqori darajadagi qiziqish, tasavvur va tavakkal qilishga tayyorliklari bilan boshqa yoshdagilardan ajralib turadilar. Shaxsiy psixologik jihat esa, ijodkorlik o'ziga ishonchni shakllantirish va individuallikni anglash vositasi bo'lib xizmat qilishi bilan birga unda ichki motivatsiya muhim rol o'ynaydi. Buning sababi o'smirlar yangi narsa yaratish jarayoniga jalb qilinadi va ijobiy natijalarga erishadi. Ijtimoiy jihatida diqqatni kattalar bahosidan tengdoshlar tomonidan tan olinishiga o'tkazilishi bilan ifodalanib, bunda ijodkorlik o'smirlar uchun muloqot vositasiga aylanadi, bu yo'l bilan o'smir guruhdagi o'zining o'rnini tasdiqlaydi va toboro ijtimoiylashib boradi.[1] Yoshga bog'liq xususiyatlarda Ijodiy faoliyat o'smir uchun ko'pincha vaqtinchalik ya'ni turli vaziyatlarni boshdan kechirish vositasi bo'lib, bu o'smirlarning hissiy rivojlanishi va o'zini kashf etishlariga yordam beradi.

O'smirlar ijodiy salohiyatni rivojlantirish maqsadli jarayon sifatida qaralib, bunda o'smirlar mustaqillikka va kognitiv qadriyatlarni qayta baholashga intiladilar va bunda haqiqiy ijodkorlik uchun zarur sharoitlarni yaratadi.[4] O'smirlar ijodiy faolligi uchun avvalo motivatsiyaning roli:ni kuchaytirish orqali ijodiy faoliyat yuqori shaxsiy qiziqish bilan muvaffaqiyatli amalga oshiriladi, bu aksariyat hollarda raqobat yoki ijtimoiy o'zaro ta'sir imkoniyati bilan rag'batlantiriladi. O'smirlar ijodiy faolligi uchun rivojlanish sharoitlarini yaratishda avvalo loyihaga asoslangan texnologiyalar, teatrlashtirilgan spektakllar va o'zini rivojlantirishga qaratilgan ixtisoslashgan ta'lim muhiti zarur bo'ladi va mazkur sharoitlar albatta kattalar rahnamoligida amalga oshiriladi. Zero, psixologlar tegishli qo'llab-quvvatlashsiz o'smirlarda mavjud ijodiy faollil pasayishi ham mumkinligini ta'kidlaydilar va bu o'smirlarda o'zini o'zi anglashini rag'batlantiradigan muhit yaratishni talab etadi.

1.rasm. O'smirlik davrida ijodkorlikni rivojlantirishning xususiyatlari

O'smirlarda ijodkorlikni rivojlantirishning psixologik shartlari mavjud bo'lib, ularga: - ijobiy o'ziga ishonch, o'zining kuchli va qobiliyatlariga ishonish; - ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ya'ni, o'qituvchilar va ota-onalar va kattalar tomonidan o'smirlarning ijodiy harakatlarni qo'llab-quvvatlashdan iborat; - harakat natijalarini qat'iy baholamaslik yondashuvida xato qilish xavfi jazolanmaydigan qabul qiluvchi muhitni yaratishdan iborat; ijodiy faoliyat bilan ko'proq shug'ullanish jumladan, teatr o'yinlari, adabiy o'yinlar, loyihalar o'smirlarga hayotlarida uchaydigan to'siqlarni yengib o'tish, o'zgarishlar va noaniqliklarga muvaffaqiyatli dosh berishga imkon yaratadi.

Xulosa. Psixologiyada o'smirlar ijodkorligining nazariy tadqiqotlari bu davrni ijodkorlikning rivojlanishi uchun eng muhim va eng qulay bosqich sifatida ko'rib chiqadi, bu esa aniq fikrlashdan mavhum fikrlashga o'tish, o'zini anglashning ortishi va o'zini ifoda etish istagi bilan bog'liq. O'smirlik davridagi ijodkorlik nafaqat yangi narsa yaratish qobiliyati, balki "madaniyatga aylanish", ijtimoiy moslashuv va shaxsni rivojlantirish mexanizmidir. Psixologlarning o'smirlarda ijodkorligining namoyon bo'lishi yuzasidan nazariy tadqiqotlarida mazkur davrni ijodkorlikning rivojlanishi uchun eng muhim va eng qulay (senzitiv) bosqich sifatida e'tirof etiladi. O'smirlar bu davrda fikrlashning konkret turidan mavhum fikrlash turiga o'tishi, o'zini anglash jarayonining ortishi va o'zini namoyish etish va tan olinish nihoyatda yuqori o'rinlarga ko'tarilishi bilan tavsiflanib, o'smirlik davridagi ijodkorlik nafaqat yangilik yaratish qobiliyatining yuksaloshi, balki ijtimoiylashish, ijtimoiy moslashuv va shaxsni rivojlantirish mexanizmlarini ifodalaydi. Nazariy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, o'smirlik davrida ijodiy fikrlashni uning turlarini integratsiyalash orqali maqsadli rivojlantirish eng samarali yo'l hisoblanadi va bu o'smirlarning tobora murakkablashib borayotgan hayot sharoitlariga moslashishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Выготский Л. С. Психология развития ребенка (сборник). М.: Эксмо, 2006.
- [2] Дружинин В.Н., Ушаков Д.В. Когнитивная психология. М.: ПЕР СЭ, 2002. -480 с.
- [3] Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. СПб: Питер, 2012.
- [4] Корнилова Т.В. Методологические основы психологии/ Корнилова Т.В., Смирнов С.Д. - СПб. : Питер, 2008. - 320 с.

[5] Магазов С.С. "Когнитивные процессы и модели" - М.: Издательство ЛКИ, 2007.-248 с.

